

nyomát. Ne gyanakodj tanítódra s ne higj rosszat rólok csak azért, mert olyat kívánnak tőled, ami kellemetlen.

10. Kötelességeden kívül önszántodból is tégy valami jót, hogy később majd azokhoz tartozzál, kik magok tűznek célokat magok elé s ne azokhoz a félig-rabszolgákhoz, kik csak a kijelölt munkát végzik el.

Műnch e 10 parancsolata mellett nem érdektelen az a régi magyar diak-tizparancsolat, melyet Molnár János a jó nevelésről Petrovsky Sándorhoz intézett 15 levelében idéz (Pozsony és Kassa 1776.—333—335. l.) *Csete István* művéből (Parte II. Panegyricon. pag. 236. — E munkát nem ismerem): 1. Az Istentől várja ugyan a tanuló az áldást, de úgy vesse meg magát, mintha tulajdon fegyverétől függene minden. 2. A tanítókkal és könyvekkel legyen a társalkodása. 3. Böcsülje az időt, mint az aranyt. 4. A piros hajnallal barátkozzék. 5. Szeresse a csendes hallgatást. Néma ökörnek mondatott eleintén Angyali Szent Tamás; de amint felőle megjövendőltetett, hallja okos szózatját a világ. 6. Estve gondolja meg, amit regvel teljesen meg akar tanulni; mert az éjjeli álom azt örli, amit estve reá töltünk, mint a féle garatra. 7. Magában forgassa s hasznára fordítsa, amit az iskolában hallott. 8. Éjjel ne tanuljon, ha szereti egészségét. 9. A deák, mint a jó katona, ha nem próbál nem nyer. 10. Mindenek kicsiny eredetből mennek nagyra. A deák is nagyra mehet, ha a nagyobbakat követni fogja. — Látni való a két sorozat között a különbség; a kettő mintegy kiegészíti egymást. i. s.

HAZAI IRODALOM.

A művészetek története a legrégibb időkől a XIX. század végéig. A vallás- és közoktatásügyi m. kir. miniszter megbízásából szerkeszti *Beöthy Zsolt*. I. kötet. Ó-kor. Budapest, 1906. Wodiáner F. és Fiai részvénytársaság kiadása. XI és 556 l. Ára díszkötésben 16 K.

Néhány évtized óta az egész művelt világban lángra kapott bizonyos nemes buzgalom a képzőművészetek fokozottabb megértése s ápolása iránt s e törekvésben érezhető volt, hogy a művelt emberiség lassankint tiszta belátására jutott azoknak a mélyreható társadalmi, gazdasági s erkölcsi érdekeknek, melyeknek hosszú sorozata kapcsolatban van a művészet kérdéseivel. A nemes mag, melyet Ruskinék művészet-philosophiai és művészet-sociológiai fölfogása elvetett, hamar sarjadott; a műszeretet, műízlés és műismeret Európa-szerte hatalmas gyarapodásnak indult s nemsokára meghozta gyümölcseit, először elméletileg tudós fejtegetésekben és pädagogiai programmtörédekekben,

később gyakorlatilag a művészeti politikára vonatkozó kormánytényekben, még inkább a művészeti irodalom föllendülésében s főleg a műpártolás terjedésében. Mindezeknek láttára úgy érezzük, hogy alig van szellemi irányú törekvése az utóbbi félszázadnak, mely oly gyorsan s nagyobb arányokban tudott volna kifejlődni, mint az, mely a képzőművészetekben rejlő erőt az emberi élet minden körére nézve értékessé iparkodik tenni.

E törekvés hullámai nem nagyon kése jutottak el hozzánk s ez arról tesz tanuságot, hogy mindinkább szoros lesz a kapcsolat, mely nemzetünket a művelt európai népek sorába teljesen egyenrangú munkatársként vonja be.

Nálunk is azokban a formákban nyilatkozott a szellemi mozgalmak ez új fajtája, mint művelt nyugati szomszédainknál: egyrészt a modern művészet iránti érdeklődés ébredt föl s a műpártolás kezdett nem ismeretlen vagy nem ritka fogalom lenni, másrészt ez eszméáramlat történelmi érdeklődés alakját öltötte föl s a művészetek multja is mind több ember lelki világát kezdte foglalkoztatni. Mindinkább általános tudattá lett, hogy nemzeti művelődésünknek nagy szüksége van a műizlés s műismeret gyarapítására. Ennek kettős módja is csakhamar világossá vált: egyenesen kell ez irányban hatni a társadalomra, a nagy közönségre a művészeti irodalom művelése útján s pædagogiai és didaktikai intézkedésekkel a jövő nemzedéket is el kell készíteni e lelki táplálék befogadására. Az eljárások utóbbika több sikerrel kecsegtet a jövőre nézve, nagyobb perspektívát nyújt a művészet-sociológiai program kivételére, de az előbbit sem volt szabad elhanyagolni, hogy a jelen is megnyerhető vagy megmenthető legyen e törekvések számára.

Mint minden kezdeményezésnél, e törekvésekben is bizonyos még az eszmék ifjúkorát is jellemző túlzások érvényesültek először. Egyszerre, szinte kellő előmunkálatok nélkül, túlzólag lépett föl az alább említett módok mindegyike. A művészeti, különösen művészet-történelmi irodalom egyszerre nagyobb igényekkel lépett föl, mint amennyi megilllette; a művészet-történelmi tárgyú munkák, sőt egész vállalatok erdeje burjánzott föl, megnehezítve a szemlélő számára azt, hogy komolyan vegye e törekvéseket. Ennek oka persze abban rejlett, hogy egész serege a hivatlanoknak vetette magát e könnyű sikereket biztosítani látszó új aranymezőre. — Másrészt a művészet általános megértésére irányuló törekvés első pædagogiai koncepciói sem voltak azonnal a legsikerültebb alkotások; e téren is akadtak túlzók, kik az iskolában nem kellő becse szerint értékelték a törekvéseket s vagy műpártolókat vagy műtörténészeket akartak nevelni az iskolában.

Jól esik megjegyeznünk, hogy Társaságunkban hangzott el az első komoly szó, folyóiratunkban jelent meg az első derék tanulmány, mely az ifjúság művészeti neveléséről elfogadható, okosan mérsékelt nézeteket hirdetett. Láng Nándor, a most ismertetendő munka segéd-szerkesztője s a mű előttünk fekvő I. kötetének nagyrészt szerzője volt az, ki e kérdésben szakértő szavát hallatta. Az ő nézeteinek értelmében történt meg aztán a kísérlet — úgy látszik az egész művelt nyugaton első próba gyanánt — hogy a művészeti képzés közép- és alsó-iskoláink ujonnan készült tanterveiben és utasításaiban hivatalosan szerveztetett.

Szerencsés dolognak tartjuk, hogy az, kinek fejlett műzslésénél és e téren való régi munkásságánál fogva előkelő része van abban, hogy a művészetek iránti lelkesedés s a velök foglalkozás a nagy közönségben elterjedt: Beöthy Zsolt, — s az, ki a művészeti képzésnek az ifjúság nevelésébe való bevitelét oly szépen koncipiálta: Láng Nándor, a mintegy öt év előtti magyar kultusz-kormányának fogékony-sága folytán, mint szerkesztő és segéd-szerkesztő összetalálkozhattak azon a téren, melyen a nagyközönség s az iskola számára becses segédeszközt lehetett teremteni s együtt megalkothattak egy derék nagy irodalmi munkát a művelt közönség s az iskola világa számára.

Szükség volt egy nagyobb-szerű műre, mely bőven, tudományosan s mégis nem szárazon, részletekbe veszve, csak összefoglalva tárgyalja a képzőművészetek történetét. Szinte a nemzeti tudományosság becsületének kérdése volt ez, melyet jól megértett a kultusz-kormány akkori feje, Wlassics Gyula; azért sietett is biztosítani egy oly művésztörténet létrejöttét, mely a régóta érzett hiányt pótolni van hivatva. Így történt, hogy e nagy műnek címlapjára művészetügyi politikánkra nézve dicsőséget jelentő módon rákerülhetett annak megemlézése, hogy Beöthy Zsolt azt a vallás- és közoktatásügyi miniszterium megbízásából szerkeszti.

Ily nagyméretű tervnek becsületes megvalósítására természetesen nem kis idő kell s bizony az előttünk fekvő mű tervének fölmerülte óta majdnem egy lustrum telt el, míg végre a mű egy negyedrésze, I. kötete megjelenhetett. Bár e soká készülés nem okvetlenül teljes garanciája a sikernek, de a «nonum prematur in annum»-féle elv mégis inkább garancia az eredmény becsére nézve, mint a gyors és elsietett munka. E sorok írójának véletlenül elég betekintése volt abba, hogy mily lelkiismeretesen, mennyi irodalmi és szemléleti tanulmány alapján készültek e munka egyes fejezetei s azért is tartja a munka lassú készülését az irodalmi és tudományos érték elfogadható garanciájának.

A közönség s az iskola érdeklődése e mű iránt régen fel volt

keltve, mert művészeti irodalmunk számos kiváló jelese, kik nagyrészt a tanügy emberei is, el lévén benne foglalva, eléggé tudomásunk volt a munkálatok megindulásáról s most az I. kötet megjelenésekor e két-féle érdeklődés részesei egyaránt örömmel fogadják az ókori művészet történetét.

Talán még a művelt közönség nemes kíváncsiságánál is nagyobb az érdeklődés az iskola részéről. S valóban nekünk úgy tetszik, hogy művészetirodalmi s társadalmi jelentőségénél is nagyobb e kötetnek pædagogiai fontossága; mert míg a többi hasonló nagyobbszabású műveknél, melyeket, mint ezt, szaktudósok egész serege ír, pl. Beöthy Képes irodalomtörténeténél, a Heinrich-féle Egyetemes Irodalomtörténetnél, a Szilágyi-féle Millenniumi történetnél, a Képes világtörténetnél stb., mindegyik kötet egyaránt fontos az iskolára nézve, jelen munkának különösen ez az I. kötetje használható az iskolában, egyrészt az iskolák egyik fajának, az általános műveltséget leginkább adó gimnáziumnak speciális képzési módjánál fogva, mellyel programját javarészt az ókori klasszikus műveltség ismertetésére alapítja, — másrészt azért, mert a művészettörténet egyik örök időkre legjelentékenyebb fejezete, a görög művészet története is ebben a kötetben van tárgyalva.

Az első testes kötet, mely minden tekintetben gazdag tartalmú, kétszeresen becses, ha egyúttal perspektivát nyújt a hátralévő három kötetre. Ebben csak az ókor foglaltatik. Mint ahogy az egész nagy mű tervezete is a beosztás arányosságára vall, amennyiben az egyetemes történelem európai hármass felosztási módját követve a II. kötetben a középkort, a III. és IV.-ben a művészet gazdagabb fejlődését produkáló újkort ígéri, — úgy ez I. kötet is jó arányú beosztásról tanuskodik. Az 556 lapnyi kötet gerince a görög művészet története, mely teljes 300 lapot, tehát a kötet felénél jóval többet foglal el s szerzője *Láng Nándor*, ki egyúttal a mű segédszerkesztője. Könnyen megérthető, hogy a kötet e részének a nagy terjedelmet ez anyag fontossága adja s annál nagyobb igények fűződnek is e részhez. Ez igényeknek a szerző szerető gondja s alapos szakképzettsége teljes mértékben meg is felel. A segédszerkesztői, főleg technikai munka gondjain kívül főleg ezt látszik neki megköszönni előszavában a mű tudós főszerkesztője. Mi részünkről leginkább abban látjuk az iskolát: tanárt és tanítványt egyaránt egyaránt érdeklő rész becsét, hogy az alapos, mélyreható tanulmányokból leszűrődő teljes tájékozottságot s tudós értéket élvezhető, világos, népszerű előadással párosítja.

A kötet többi fejezete más négy szaktudósnak tollából került ki. Az őskor művészetét rövid keretben *Sebestyén Gyula*, a közoktatásügyi tanács titkára, írta meg, ki e téren régebben is dolgo-

zott. Az ókori keleti népek művészetéről szóló rész az e tekintetben európai hírvé, idegenből hozzánk honosodott magyar tudósnak, *Mahler Edének* műve. Mahler munkája legkorábban volt készen e könyv fejezetei közül, mert már 1902-ben imprimálva volt, mit — úgy látszik, tudós lelkiismeretességében azért jegyez meg a mű végén, mert éppen az ő tárgykörébe tartozó téren történhetek azóta esetleges újabb fölfedezések, miket már föl nem említhetett. A római művészetéről *Zsámboki Gyula* szól, tudtunkkal az első azok közül, kik az ókori művészet ismeretének képző hatását fölismervén, azt mint tanár a magyar iskolába gyakorlatilag bevitte s Magyarországon az első ú. n. classica-philologiai iskolai szertárt alapította. Ez az egy fejezet a használt forrásokat is megjelöli s e tekintetben eltér a többi fejezettől. A görög művészet történetén kívül azonban leginkább a *Kuzsinszky Bálint* tollából eredő rövid fejezet érdekelhet bennünket, melyben a többi fejezettel szemben természetszerűleg teljesen eredeti kutatások alapján, Magyarországnak a római korból való emlékszerű maradványait ismerteti. Kuzsinszky a legnevezetesebb budapest-környéki ásátásoknak, főleg az aquincumiaknak vezetője s általában jeles szakember a pannoniai emlékek ismeretében. Eredeti terv szerint neki kellett volna megírnia az egész római művészet ismertetését, így is örvendetes azonban, hogy legalább ezt a részt Kuzsinszky elsőrendű szakismerettel bíró előadásában sikerült megkapnia a magyar olvasó-közönségnek.

Természetes dolog, hogy a könyv nem egy ember műve lévén, az anyagmegválasztás és a stilus dolgában az egységes szerkesztés mellett sem érvényesülhet teljesen egyöntetű eljárás s az a bizonyos egység hiány, mely minden ilyen műben mutatkozik, itt sem volt egészen elkerülhető. Így pl. azok a szerzők, akik maguk is az iskola, főleg a középiskola emberei, mégis közelebb jutnak a népszerű előadás sajátosságaihoz, mint egynémely résznek inkább magasabb tudományos célzatokat követő szerzői. Leginkább megérezhető ez a különben is távolabb eső keleti ókori művészet tárgyalásában.

E nagyközönségben és iskolában egyaránt ízlés-nevelő céllal indult könyvnek természetszerűleg a szöveggel teljesen hasonló fontosságú része az illusztratív anyag, mely azonban, bármilyen bő kézzel van is elszórva (lévén benne 29 színes tábla és 688 szövegközi kép, tehát 700-nál több illusztráció), még sem oly sikerült tényezője a műnek, mint aminőnek lennie kellene s mint aminőnek a szöveget valóban elismerjük.

Ha valahol, úgy a látás művészeinek, a képzőművészeteknek tárgyalásában fontos a szemléltetés szerepe; ha valahol, úgy az esztetikai érzelmeket keltő tárgyak világának e fejezetéről szólván, nem

szabad a szemléltető képeknek csak nagyjából megfelelőknek lenniök. A képzőművészet remekeinek minden fajtájáról úgysis halovány képet ad mindenféle reprodukció s ha még gyarló is, vagy csak némileg gyöngye az illusztráció, melyből szemléleti képet szerzünk magunknak a tárgyalt alkotásokról, akkor ebbeli ismereteink tökéletlenek, esetleg egészen tévesek lesznek.

Nos, őszintén kimondjuk, az előttünk fekvő kötet számos képe gyarló, nem a reprodukált képek eredetijeinek sokféle modoránál fogva (ez ellen nincs kifogásunk), hanem a reprodukálás technikájának gyöngeségénél, tökéletlenségénél fogva. Nem a kevesebb számú, szép bár persze idealizált képet adó színes táblákról mondjuk ezt, melyek ellen semmi kifogás sem emelhető, hanem a sokkal nagyobb számban levő, tehát nagyobb szerepet játszó szövegközi cinkografikus illusztrációkról. Szigorúan szólunk ezekről, de úgy van, hogy némelyik valósággal kárt tesz ízlésünkben. Csodálatos ez ma, mikor a reprodukáló művészetek technikája oly tökéletesen fejlődött már. Az illusztrációk egy része — úgy rémlik — régi ismerősünk s ha ezek közt akad nem egészen megfelelő, az még csak hagyján; de tudomásunk szerint a képek nagyobb része új cliché, külön e mű illusztrativ apparátusa számára készült; ezeknél még inkább megbocsáthatatlan az instructiv erő hiánya.

Az illusztrációk általában kicsiny méretűek, iskolai szemléltetésre alkalmatlanok, sőt tulajdonképen egy-egy magános olvasó számára sem eléggé instructivak. Hiszen igaz, hogy az illusztrációk nem lehetnek mind nagyméretűek, mert különben az így is nagy terjedelmű könyv kétszer akkorára dagadt volna, de vannak képzőművészeti alkotások, melyeket végre is ma, a reprodukáló művészetek virágkorában, így szemléltetni semmi esetre sem jobb, mint egyáltalán nem szemléltetni. Roppant kicsi pl. a Forum Romanum képe; még emlékeztetőnek sem fogadható el; nagyon elkelne róla egy szép nagy melléklet, mert így, az 584. kép nyomán eltörpül az egész világot jelentő tér előttünk. Hasonlóképen nélkülözzük az athéni Akropolisnak jó képét is. A 478. képből hogyan legyen fogalmunk a farnesei bika híres csoportjáról? A képek jó része homályos, a háttérük nem tiszta, maguk az alakok, különösen a szoboralakok rossz világításban vannak bemutatva, valószínűségi chiaroscurok, a szobrot ábrázoló képek tónusa túlságosan sötét (pl. a 616. ábrában), sőt piszkos; még a fekete tónusban tartott, némileg tökéletesebben reprodukáló táblák is itt-ott zavaros képeket adnak a szobrokról pl. a XXI. táblán. Várakozásunk ellenére még az építészeti fejezetekhez tartozó, átlag könnyebben kezelhető képek sem a legjobbak mindig. Aránylag legjobbak a római művészet illusztrációi s általában nem igen sikerült az ókori keleti népek művészetének

illusztratív anyaga; pl. a 100. képnél külön reprodukcióban akár-hányszor láttuk a híres gizehi falú bíráját.

Leginkább sajnáljuk az illusztrációknak a szövegnél inferiorisabb voltát a görög művészet tárgyalásában. Milyen eltörpülő, homályos, tökéletlen képet ad a 301. kép az Erechtheionról, a 360-ik a tövis-húzó fiúról, a 427-ik Niobéról, a 428-ik a sokszor látott subiacoi tor-soról, a 431-ik a versaillesi márvány (!!) Artemisről. A Laokoon-csoportozatról is hamis képet kapunk a 479. képből. Valóságos blas-phemia a pompejii Vettiusok házabeli virágfakasztó psychék bájos és keceses képeinek szörnyű reprodukciója! Igen méltatlanok ilyen jelen-tékeny műben az 500. és 511. képek és még sok más. Teljesen lehe-tetlen azonban pl. a 481. kép, melyben senki sem fogja a görög női szépség legmagasabb ideálját, a melosi Venust fölismerni.

Meg kell említenünk végül, hogy a kötethez fűzött művészek mutatója s hely- és névmutató mellett sajnálattal nélkülözzük a képek jegyzékét. Igen használható volna pedig.

Ilyen módon a szöveg elsőrendű volta bizony riktó ellentétben áll az illusztratív anyaggal, amin az ügy érdekében őszintén sajnálko-zunk. Épp azért említjük föl ezt figyelmeztetésképpen, hogy esetleg -okulásul szolgáljon a későbbi kötetek kiadásánál. Az a könyv igazi barátja, ki hibáit is megmondja.

Ez azonban nem kisebbíti túlságosan örömmünket, melyet a mű megindulása felett érzünk. Éppen pädagogiai s didaktikai szempont-ból sokat várunk azoktól az eredményektől, melyek az ilyen nagy alkotás nyomán járnak. Azért szívesen üdvözöljük a mű jeles munká-sainak nemes buzgalmán kívül a magyar tanügyi kormányának már 5 évvel ezelőtt megfogant áldozatkészségét is, mellyel — bizonyára első sorban az iskola számára — e mű létrejöttét lehetővé tette.

Gyulai Ágost.

*

Fejezetek a gyermekrajzok lélektanából. Irta: *Nagy László*, tanítóképző-intézeti igazgató. Megjelent: Singer és Wolfner könyv-kiadónál 1905.

Járatlan utakat tördel *Nagy László* ezzel a művével. A psycho-logusok a kísérleti lélektan műveléséhez a gyermek lelki életének egy eddig elhanyagolt köréből kapnak pozitív eredményeket. A pädago-gusok pedig kész módszertani szabályokat találnak e műben.

Szerzőnek igaza van, midőn bevezető soraiban azt mondja, hogy nem is olyan régen a gyermekrajzról írni mosolyt keltett volna. «A gyermekrajz lenézett, ismeretlen területe volt a gyermeki léleknek.» Igaz, mert a pozitív tételek megállapításához való adatgyűjtés mód-